

Генерал, які мог бы стаць маршалам

Сярод беларусаў, якія пакінулі значны след у ваеннай гісторыі былой Савецкай дзяржавы, прыкметна вылучаецца асоба ўраджэнца Маладзечаншчыны генерал-маёра Івана Рухле. Яго талент ваеннага стратэга быў запатрабаваны ў самыя розныя перыяды будаўніцтва вайсковай справы ў СССР і асабліва ў першыя гады Вялікай Айчыннай вайны, калі наш зямляк праяўляў сваё камандзірскае майстэрства спачатку на Бранскім, а затым на Паўднёва-Заходнім і Сталінградскім франтах. Без сумнення, вопыт і веды Івана Нічыпаравіча спатрэбіліся б Чырвонай арміі і на далейшых этапах свяшчэннай для савецкага народа вайны, аднак у кастрычніку 1942-га ў кар’еры генерал-маёра Івана Рухле адбыўся выпадак, які карэнным чынам перайначыў яго жыццё, пры гэтым у літаральным сэнсе выкрасліўшы з яго больш як дзесяць гадоў...

Пра Івана Рухле я даведаўся леташняй вясной ад свайго маладзечанскага знаёмага. Ён, заўзяты кразнавец, у ліку апошніх культурніцкіх навін свайго горада паспяшаўся парадаваць мяне і такой прыемнай для яго весткай: па ініцыятыве і пры фінансавай падтрымцы мясцовай суполкі Беларускага фонду міру было вырашана паднавіць мемарыяльны знак у гонар гэтага знакамітага чалавека, ураджэнца Маладзечна. На пытанне, чым, акрамя генеральскага звання, адзначаны заслугі згаданага вайскоўца, мой знаёмец даў кароткую характарыстыку адметнага і адначасова не пазбаўленага трагізму жыцця свайго вядомага земляка. Зацікавіўшыся лёсам гэтага чалавека, праз некаторы час я вырашыў звярнуцца да аўтарытэтных энцыклапедычных крыніц, каб удакладніць яго асобныя біяграфічныя даныя. Але не ва ўсіх з іх, у тым ліку і ў «Ваеннай энцыклапедыі Беларусі» (2010), удалося адшукаць артыкулы, прысвечаныя генерал-маёру Івану Рухле. А ў тых нешматлікіх выданнях, на старонках якіх усё ж знайшлося месца для згадкі пра легендарнага военачальніка, якіх-небудзь новых для мяне звестак пра Івана Нічыпаравіча не было. Гэта яшчэ больш падагрэла маю цікавасць да яго асобы. Аднак

вырашальным штуршком для даследавання жыццяпісу генерал-маёра Івана Рухле стаў расшуканы ў інтэрнэт-прасторы адрас яго маскоўскіх родзічаў.

...На пачатку нашай сустрэчы дачка Івана Нічыпаравіча Ніна Іванаўна Далматава не стала хаваць свайго здзіўлення на конт скупасці звестак пра жыццёвы шлях бацькі на яго радзіме. І тут жа па-вайсковому строга зазначыла:

– Што ж, будзем выпраўляць сітуацыю.

І пачала з таго, што генерал-маёр Іван Рухле быў сціплым чалавекам, не любіў выхваляцца сваімі баявымі заслугамі, а пра трагічныя старонкі свайой біяграфіі наогул згадваў вельмі рэдка, ды і то толькі ў вузкім коле блізкіх яму людзей. У другой палове 1950-х і ў 1960-я гады Іван Нічыпаравіч даволі часта праводзіў адпачынак на свайой малой радзіме, на Маладзечаншчыне. Але і там мала каму з землякоў расказваў пра сваю жыццёвую трагедыю, відаць, проста не хацеў вярэдзіць сабе душу. Адсюль, як мяркуе Ніна Іванаўна, і некаторая недагаворанасць яго жыццяпісу ў энцыклапедычных выданнях. Прычым, як беларускіх, так і расійскіх.

ШЛЯХ У САЛДАТЫ

Нарадзіўся будучы савецкі военачальнік Іван Рухле ў 1899 годзе ў суседняй з Маладзечнам вёсцы Вялікае Сяло (цяпер – у межах горада). Нічым адметным яго сям’я не вылучалася – як і ўсе велікасельцы, жылі Рухлі са свайой працы на зямлі, таму лішняя капейкі ніколі не мелі. У спрадвечных сялянскіх традыцыях выхоўваўся і Іван. І, хутэй за ўсё, наканавана яму было стаць дбайным гаспадаром невялікага зямельнага надзела, калі б у яго лёс, які і ў лёс соцень тысяч беларусаў, не ўмяшаліся гістарычныя перыпетыі пачатку XX стагоддзя і, у прыватнасці, падзеі Першай сусветнай вайны.

Справа ў тым, што Маладзечанскі рэгіён у перыяд актыўных германска-расійскіх

баявых дзеянняў на тэрыторыі сучаснай Беларусі апынуўся ў прыфрантавай паласе. У Маладзечне, Вялікім Сяле і навакольных паселішчах кватаравалі часці 10-й расійскай арміі. Гэта былі рэзервовыя войскі Заходняга фронту, гатовыя пры неабходнасці ў любы час далучыцца да ваеннага процістаяння ў раёне Смаргоні, возера Нарач і на іншых участках баёў. Ваенны, не падобны да сялянскага, уклад жыцця, салдацкая выпраўка і магчымасць пастаянных «зносін» са зброяй, што, натуральна, з'яўлялася мяжой хлапчуковых мрояў, моцна паўплывалі на вясковага падлетка, і ён усё больш стаў задумвацца пра сваю будучыню, звязаную з афіцэрскай службай.

Рэвалюцыйныя падзеі 1917-га даволі хутка ўнеслі імклівыя змены ў жыццё прыфрантавага Маладзечна і яго наваколя. Так, ужо ў сакавіку ў горадзе быў створаны Савет рабочых і сялянскіх дэпутатаў, у ліпені ў салдацкім асяроддзі з'явілася і першая бальшавіцкая арганізацыя, а сярэдзіна лістапада была пазначана ўстанаўленнем савецкай улады. Наколькі блізім быў да ўсіх гэтых падзей 18-гадовы юнак Іван Рухле, сказаць цяпер складана, аднак тое, што яны не праходзілі міма яго – факт бяспрэчны. Менавіта з бальшавіцкіх газет на самым пачатку 1918 года ён даведаўся пра тое, што ў Мінску адкрыліся курсы па падрыхтоўцы камандзіраў Чырвонай арміі. Для паступлення на іх патрабавалася рэкамендацыя партыйнай ячэйкі ці мясцовага Савета. Здавалася, да ажыццяўлення хлапечай мамы застаецца некалькі крокаў, але... «Нас сабралася трое: Сямён Шырко, Іван Наваш і я, – згадаў ён пазней. – Мы пайшлі ў валасны Савет, каб атрымаць рэкамендацыі... Старшынёй Савета быў жыхар г. Маладзечна т. Міхалёнак. Рэкамендацыі мы не атрымалі з-за таго, што нас дрэнна ведалі ў Савеце, і наш план праваліўся. Поўнае расчараванне. Але паколькі мой узрост неўзабаве павінен быў прызывацца ў армію, я чакаў прызыву» [1].

Аднак і гэтым планам юнака не суджана было спраўдзіцца. У лютым германскія

войскі перайшлі ў наступленне, занялі Маладзечна і, вядома, устанавілі там свае парадкі. Акупацыйная ўлада адразу наклала на мясцовых жыхароў шэраг павіннасцей: кожнай сям'і неабходна было адпрацаваць пэўную колькасць дзён на рамонце дарог, нарыхтоўцы дроў... Ад сям'і Рухляў найбольш часта выконваць гэтую «шарварку» выпадала Івану.

– Хто ж тады ведаў, што шмат пазней менавіта гэты эпізод у біяграфіі Івана Нічыпаравіча стане падставай для аднаго з прад'яўленых яму абвінавачанняў у здрадзе радзіме, – уздыхае Ніна Іванаўна.

Але тады, у 1918-м, немцы ў Маладзечне надоўга не затрымаліся. І як толькі ў снежні ў горадзе была адноўлена савецкая ўлада, Іван стаў рабіць цвёрдыя захады, каб трапіць у рады чырвонаармейцаў. На пачатку новага 1919 года І. Рухле быў залічаны добраахвотнікам у Чырвоную армію, і яго адразу ж накіравалі на камандзірскія курсы ў Тулу.

Іван Нічыпаравіч аказаўся надзвычай здольным да вайсковай навукі і за кароткі час стаў адным з лепшых курсантаў. Ужо ў кастрычніку месяцы таго ж года яго, як выдатніка баявой і палітычнай падрыхтоўкі, актывіста грамадскага жыцця курсаў, члены пярвочнай арганізацыі бальшавікоў прынялі ў рады Камуністычнай партыі.

Навучанне на курсах Іван Нічыпаравіч скончыў вясной 1920 года. І першым баявым хрышчэннем маладога камандзіра сталі баявыя дзеянні на роднай беларускай зямлі. На чале свайго ўзвода ён удзельнічаў у вызваленні Беларусі ад чарговых яе захопнікаў – на той час белалапаякаў. Асабліва вызначыўся наш зямляк у баях за Лепель, Гродна, польскі горад Ломжу. І хоць савецка-польская вайна 1920 года ў рэшце рэшт для Чырвонай арміі завяршылася паражэннем і бяслаўным адступленнем, удзел у ёй для маладога камандзіра Рухле стаў добрай загартоўкай, своеасаблівым падмуркам яго ваеннай кар'еры.

І. Рухле.
1930-я гады

ВЫПУСКНІК ТРОХ АКАДЭМІЙ

Пасля заключанага ў кастрычніку 1920 года ў Рызе савецка-польскага перамір'я ў маладой Краіны Саветаў адпала вострая неабходнасць трымаць на Заходнім фронце, які, між іншым, запыніўся ўсяго за некалькі кіламетраў за Мінскам, значныя вайсковыя фарміраванні. У разгары была грамадзяская вайна, і значныя армейскія падраздзяленні з заходняга напрамку перакідвалі на іншыя, стратэгічна больш важныя для бальшавікоў тэатры ваенных дзеянняў. Так падраздзяленне, дзе служыў І. Рухле, апынулася пад Петраградом. Акурат там, у легендарным Кранштаце вясной 1921 года ўспыхнула паўстанне незадаволеных новымі парадкамі маракоў і салдат мясцовага гарнізона. Не будзем падрабязна ўдавацца ў ход падзей гэтага мяцяжу, зазначым толькі, што ў яго падаўленні давялося прымаць удзел і нашаму земляку. Іван Нічыпаравіч, як чалавек ваенны і да таго ж цалкам адданы камуністычным ідэалам, мусіў выконваць свой падмацаваны прысягай воінскі абавязак.

...17 і 18 сакавіка супраціў кранштацкіх паўстанцаў быў як ніколі моцным і добра арганізаваным. Пад шквалістым артылерыйскім агнём, які вёўся з размешчаных у Фінскім заліве лінкораў, атакі рэгулярных войскаў на ўмацаванні мяцежнікаў разбіваліся адна за адной. Мала дапамагала чырвонаармейцам і падтрымка самалётаў, якіх атакавалі зенітныя ўстаноўкі тых жа лінкораў. Сітуацыя была няпростая. І толькі пасля таго, як дзякуючы адвазе І. Рухле і яго падначаленых салдат удалося захапіць назіральны пункт, з якога паўстанцы ажыццяўлялі карэкціроўку артылерыйскіх залпаў з захопленых імі лінкораў, у тым легендарным супрацьстаянні настаў пераломны момант – агонь мяцежнікаў стаў слабець, а ўвечары многія іх падраздзяленні добраахвотна пачалі здавацца ў палон. За паспяховае выкананне гэтага баявога задання наш зямляк быў удастоены сваёй першай ваеннай узнагароды – ордэна Чырвонага Сцяга.

Далейшы ваенны лёс Івана Нічыпаравіча складваўся больш-менш паспяхова. У 1924 годзе яго прызначаюць камандзірам палкавой школы. Паспрыў гэтаму найперш вялікі вайсковы вопыт, які на той час ужо меў І. Рухле. Аднак ён жадаў большага –

стаць афіцэрам. Ажыццявіць хлапечыя мары яму не дазваляў нізкі ўзровень адукацыі. Менавіта таму адначасова са службай у школе падрыхтоўкі палкавых камандзіраў наш зямляк бярэцца за самаадукацыю і ў 1928 годзе, без малога ў 30-гадовым узросце, заканчвае курс сярэдняй школы, пасля чаго яму, нарэшце, адкрываецца шлях у Ваенную акадэмію імя М. Фрунзе. Скончыўшы яе ў 1931 годзе, Іван Нічыпаравіч, так бы мовіць, падмацаваў дыпломам свой багаты вайсковы вопыт. Якраз у той час у яго выспела і новая жыццёвая мэта – на хвалі імклівага развіцця ў СССР авіяцыйнай справы ён захацеў перакваліфікавацца ў лётчыкі. Багаж атрыманых у акадэміі імя М. Фрунзе ведаў даў магчымасць Івану Нічыпаравічу ўсяго за два гады скончыць другую для яго па ліку вышэйшую навучальную ўстанову – Ваенна-паветраную акадэмію. У 1933 годзе І. Рухле папоўніў рады савецкіх ваенных лётчыкаў. Аднак і пасля гэтага ён не супакоіўся. У 1936 годзе была адкрыта Вышэйшая ваенная акадэмія імя К. Варашылава – галоўная кузня кадраў для Генеральнага штаба Чырвонай арміі, і Іван Нічыпаравіч аказаўся сярод першых яе слухачоў.

Аднак пасля заканчэння ў 1938 годзе гэтай навучальнай установы яго вайсковая кар'ера не атрымала прадаўжэння. Выпускнік трох акадэміяў і ўдзельнік многіх ваенных аперацый Іван Рухле проста быў звольнены з Чырвонай арміі – яго абвінавацілі ў антысавецкай дзейнасці і арыштавалі. Як сведчаць архіўныя крыніцы, «в 1938 году Рухле увольнялся из Красной армии за связь с врагами народа Андриановым – бывшим начальником штаба авиационной армии особого назначения (осужден к расстрелу) и Тарновским-Терлецким – бывшим командиром 21-й авиабригады (осужден на 8 лет ИТЛ), но через месяц был восстановлен на службе и назначен старшим преподавателем в Высшей военной академии Красной Армии им(ени) Ворошилова. Андрианов и Тарновский-Терлецкий показаний на Рухле не дали» [2, с. 19].

Вымушаная перакваліфікацыя з баявога лётчыка ў выкладчыка ваеннай ВНУ, вядома ж, пакінула пэўны рубец на сэрцы Івана Нічыпаравіча, аднак ён не паў духам. І на выкладчыцкай пасадзе маёр І. Рухле змог праявіць сябе: займаўся стратэгіяй ваеннай

справы, атрымаў ступень дацэнта, выступаў з лекцыямі аб ваенным становішчы ў свеце. Адным словам, у перадавае гады ведаў і вопыт Івана Нічыпаравіча па-ранейшаму былі запатрабаваныя. Відавочна, і на новай для сябе навуковай ніве ён дасягнуў бы значных вышыняў, але неўзабаве пачалася Вялікая Айчыннай вайна.

БЕЗ ВІНЫ ВІНАВАТЫ

Пра І. Рухле ўспомнілі літаральна ў першыя дні вайны. Спачатку яго прызначылі намеснікам начальніка, а затым і начальнікам штаба Ваенна-паветраных сіл Чырвонай арміі, прысвоілі званне палкоўніка. Наколькі адказная была гэтая пасада, можна меркаваць як па агульнай сітуацыі на франтах на пачатковым этапе ўсенароднай барацьбы савецкага народа з фашысцкімі захопнікамі, так і па стане моцна парадзелага ў першыя ваенныя месяцы авіяцыйнага парку краіны. Іван Нічыпаравіч прыкладае шмат намаганняў, каб хоць неяк выправіць сітуацыю з забеспячэннем франтоў авіяцыйнай тэхнікай, зрабіць задзел для далейшага развіцця ваеннай самалётнабудавнічай галіны. У Стаўку Галоўнакамандуючага І. Сталіна ён рэгулярна накіроўвае данясенні з прапановамі аб фарміраванні новых лётных падраздзяленняў, перапрафіляванні пад патрэбы авіябудавніцтва заводаў у буйных прамысловых цэнтрах Урала і Сібіры. Наколькі вялікай, у рэшце рэшт, была роля тых дэпешаў, сказаць складана. Але тое, што І. Рухле ў Стаўцы цанілі як высокакваліфікаванага спецыяліста ваеннай справы, факт бяспрэчны. Інакш наўрад ці даверыў бы яму І. Сталін у кастрычніку 1941 года камандаванне авіяцыйнай эскадрыліяй, у тэрміновым парадку сфарміраванай ажно з пяці асобных авіядывізіяў для разгрому танкавай групоўкі праціўніка, якая прарвала савецкую абарону на Бранскім фронце ў раёне гарадоў Глухаў і Сеўск.

Праз некаторы час як аўтарытэтнага ваеннага стратэга Івана Нічыпаравіча Рухле пераводзяць на Паўднёва-Заходні фронт, дзе ён далучаецца да правядзення некалькіх паспяховых аперацый. Глыбокі аналіз сітуацыі і дакладна абгрунтаваны падыход да распрацоўкі стратэгіі Растоўскай

наступальнай аперацыі гарантавалі ёй поспех: у канцы лістапада 1941 года Растоў-на-Доне быў вызвалены ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. І хоць праз паўгода значна колькасна большым і лепш узброеным нямецкім вайсковым падраздзяленнем зноў удалося заняць горад, Растоўская аперацыя, да якой самае непасрэднае дачыненне меў наш зямляк, увайшла ў гісторыю як адна з першых значных перамог Чырвонай арміі на пачатковым этапе Вялікай Айчыннай вайны.

У красавіку 1942 года палкоўніка Івана Рухле перавялі на пасаду начальніка аперацыйнага аддзела штаба Паўднёва-Заходняга фронту, далучыўшы пры гэтым да выпрацоўкі стратэгіі вызвалення Харкава і гарадоў Данбаса і так званага Сярэдняга Дняпра. Пра намер правесці ў вясенне-летні перыяд 1942 года такую шырокамаштабную аперацыю камандаванне Паўднёва-Заходняга фронту (камандуючы С. Цімашэнка, член Ваеннага савета М. Хрушчоў і начальнік штаба І. Баграмян) паведаміла ў Стаўку яшчэ 22 сакавіка. Такі дзёрзкі план грунтаваўся на памылковым рашэнні, што паўднёвы напрамак баявых дзеянняў у канцы вясны – пачатку лета 1942 года для войскаў праціўніка будзе дугарадным. Галоўныя свае сілы, паводле меркавання вышэйназваных военачальнікаў, гітлераўцы павінны будуць сканцэнтраваць у раёне Масквы.

Грандыёзныя планы камандавання Паўднёва-Заходняга фронту не знаходзілі падтрымкі ў Стаўцы. Яны абмяркоўваліся некалькі разоў, і ўвесь час І. Сталін вагаўся, не даючы згоды на іх ажыццяўленне. Аднак, нягледзечы на гэта, і М. Хрушчоў, і С. Цімашэнка настойвалі на сваім і гарантавалі Галоўнакамандуючаму трыумфальную перамогу. Толькі пасля гэтага І. Сталін здаўся. Праўда, так сказаць, часткова – дазволіў толькі правядзенне баявой аперацыі па вызваленні ад немцаў Харкава. У такой няпэўнай сітуацыі, хутчэй за ўсё, з мэтай своеасаблівай разведкі і быў накіраваны ў распараджэнне аперацыйнага аддзела штаба Паўднёва-Заходняга фронту І. Рухле.

Даволі хутка ацаніўшы стан спраў, Іван Нічыпаравіч прыйшоў да высновы, што наступленне на Харкаў можа абярнуцца для Чырвонай арміі вялікай катастрофай. Больш таго, паражэнне савецкіх войскаў пад Харка-

вам адкрывала праціўніку дарогу на Волгу і Каўказ, а таксама на адносна нядаўна вызвалены Растоў-на-Доне. Імкнучыся не дапусціць трагедыі, І. Рухле прымае ўсе захады, каб у абход камандавання Паўднёва-Заходняга фронту данесці свае высновы да Стаўкі. У прыватнасці, ён звяртаецца да начальніка аддзялення асобага аддзела фронту М. Белавусава, з якім быў знаёмы па сумеснай службе яшчэ на пачатку 1930-х, з просьбай перадаць па чэкісцкіх каналах важную інфармацыю да І. Сталіна. Даўні саслужывец бярэцца дапамагчы Івану Нічыпаравічу і дакладвае пра сітуацыю начальніку асобага аддзела Паўднёва-Заходняга фронту М. Селіваноўскаму. Той, як аказалася, цалкам падзяляў зроблены палкоўнікам Рухле прагноз і згадзіўся данесці яго да ведама Галоўнакамандуючага. У тэрміновым парадку з захаваннем строгай канспірацыі І. Рухле падрыхтаваў тэкст даклада ў Маскву. М. Селіваноўскі асабіста яго адрэдагаваў і пад грыфам «Надзвычай сакрэтна. Толькі асабіста» накіраваў на адрас начальніка Упраўлення асобых аддзелаў В. Абакумава.

Аднак, паводле сцверджання ветэрана контрразведкі гісторыка Б. Сырамятнікава, «Абакумов, получив этот документ, допустил грубейший просчет. Вместо того чтобы доложить Сталину, он, боясь обойти члена Политбюро Хрущева, связался по «ВЧ» с Никитой Сергеевичем и доложил ему, что опытные штабные работники серьезно опасаются за исход Харьковской наступательной операции. Член Военного совета ЮЗН, как считается, ответил, что такие опасения имеют определенные основания, но теперь «ничего уже нельзя сделать. Всем нам надо работать над тем, чтобы эта операция прошла как можно лучше». Хрущев говорил неправду: Сталин колебался и, получив такую информацию, несомненно, эту операцию отменил бы [3]». Але гэтага не адбылося.

У выніку, як і прадказваў І. Рухле, Харкаўская наступальная аперацыя абярнулася для савецкіх войскаў вялікай катастрофай: праціўнік, разгадаўшы намеры камандавання Паўднёва-Заходняга фронту, сканцэнтраваў у раёне плануемага Чырвонай арміяй контрнаступлення значныя сілы і літаральна за некалькі дзён нанёс ёй сур'ёзны разгром. Як піша ўсё той жа Б. Сырамятнікаў, «к исходу 22 мая окруже-

ние Харьковской группировки было завершено, а 29 мая закончена ее ликвидация. В плену оказались 230 тыс. советских солдат и офицеров, 87 тыс. погибли при попытке вырваться из окружения» [3].

Безумоўна, і М. Хрушчоў, і С. Цімашэнка зразумелі, хто быў ініцыятарам данясення І. Сталіну аб заведаным правале Харкаўскай аперацыі. Таму і паспяшаліся «ўлагодзіць» палкоўніка Рухле, прадставіўшы яго да генеральскага звання: ужо 21 ліпеня 1942 года

І. Рухле
і М. Хрушчоў.
1950-я гады

Іван Нічыпаравіч стаў генерал-маёрам. І ўсё ж ён па-ранейшаму заставаўся непажаданым сведкам. Тым больш што праз некаторы час наш зямляк узначаліў аперацыю аддзел штаба Сталінградскага фронту, а І. Сталін распарадзіўся рассядаваць прычыны правалу Харкаўскай аперацыі.

Вось тады, як мяркуюць многія гісторыкі, з ініцыятывы тых жа М. Хрушчова і С. Цімашэнкі і не без удзелу іх «пасрэдніка» В. Абакумава і была сфабрыкавана крымінальная справа супраць І. Рухле. Прычым, зроблена гэта было адмыслова, так бы мовіць, рукамі самога І. Сталіна, які 25 жніўня 1942 года (крыху больш як праз месяц пасля прысваення Івану Нічыпаравічу генеральскага звання) накіраваў у Сталінград прадстаўнікам Стаўкі А. Васілеўскаму і Г. Малянкову тэлеграму наступнага зместу: «Мяне здзіўляе тое, што на Сталінградскім фронце адбыўся гэтакі ж прарыв далёка ў тыл нашых войскаў,

які меў месца ў мінулым годзе на Бранскім фронце, з выхадам праціўніка на Арол. Варта адзначыць, што начальнікам штаба быў на Бранскім фронце той самы Захараў, а даверанай асобай тав. Яроменкі быў той самы Рухля. Трэба над гэтым задумацца. Альбо Яроменка не разумее ідэю другога эшалона ў тых месцах фронту, дзе на пярэднім краі стаяць неабстрэленыя дывізіі, альбо мы маем тут чыюсьці злую волю, якая дакладна інфармуе немцаў пра слабых месцы нашага фронту» [4]. Акурат гэтая згадка пра І. Рухле і стала падставай для разбіральніцтва.

Як піша Б. Сырамятнікаў, «Рухле был крайне нежелательным свидетелем позорной роли Хрущева в потере трех армий и неспособности организовать заблаговременную оборону Сталинградского рубежа. Как мне удалось установить по архивам, материалы на арест Ивана Никифоровича собирались по заданию Г.М. Маленкова, который находился на Сталинградском фронте в качестве представителя Ставки. Фальшивки готовились в штабе и особом отделе 4-й танковой армии, не имевших представления о деятельности штаба Сталинградского фронта, но выбор был сделан неслучайно. Начальником штаба этой армии был полковник Полозов, которого ранее полковник Рухле отчислил из штаба фронта за деловую непригодность. Особый отдел составил для Маленкова справку именно на базе измышлений Полозова и якобы высказываний члена военного совета Лучко. Как видно из следственного дела на И.Н. Рухле (Р-751), с которым я знакомился, этого оказалось достаточно, чтобы решить судьбу заслуженного генерала.

Кстати, Лучко, будучи допрошен в сентябре 1944 г., заявил, что никаких заявлений, порочащих Рухле, он не делал. Так что дело это было построено на фальсификации... А ведь поначалу все происходило очень

стремительно. 4 октября 1942 г. генерал Рухле был снят с должности начальника оперативного отдела Сталинградского фронта, 5 октября взят под стражу, а 9 октября оформлено постановление на его арест по обвинению в провале Харьковской операции и работе на немцев...» [3].

Разам з гэтым Івану Нічыпаравічу прыпомнілі і нібыта яго работу на немцаў у 1918-м, калі ён адбываў за сваю сям'ю ўведзеную германскімі акупацыйнымі ўладамі ў Маладзечне «шарварку». Больш таго, нават у яго прозвішчы знайшлі нямецкія карані. А між тым, што тычыцца прозвішча генерала, то яно было крыху зменена на якімсьці этапе афармлення дакументаў Івана Нічыпаравіча. Бо прозвішча яго бацькі Нічыпара Віктаравіча, а таксама брата і блізкіх сваякоў з Вялікага Сяла заўсёды пісалася як Рухля – і на рускай, і на беларускай мовах. Аднак у далёкім 1942-м на такі

нюанс ніхто не звяртаў увагі, ды і наогул не збіраўся гэтага рабіць.

ЖЫЦЦЁ ПРАДАЎЖАЕЦА

Лёс І. Рухле, у адрозненне ад лёсаў многіх іншых савецкіх веначальнікаў, якія былі беспадстаўна абвінавачаны і трапілі пад сталінскія рэпрэсіі, аказаўся больш шчаслівым – ён выйшаў з турэмных засценкаў жывым. Як піша Б. Сырамятнікаў, «Ивана Никифоровича, как мне удалось выяснить, спасло то, что в период войны Абакумов не передал дело в суд» [3]. Напэўна, пазбавіўшы І. Рухле волі і тым самым заткнуўшы яму рот, яго «дабрадзеі» заспакоіліся. Асаблівага імпэту ў расследаванні завезенай на генерала крымінальнай справы не праяўлялі следчыя. Відаць, яе «заказчыкі» не былі зацікаўлены, каб у следчых справах фігуравалі сапраўдныя прычыны трагедыі пад Харкавам і імёны тых, хто справакаваў тую бяду. Інакш кажучы, статус Рухле-взяня задавальваў многіх: на яго быў ускладнены

І. Рухле.
1960-я гады

правал Харкаўскай аперацыі, а сам ён сваімі апраўдаваннямі і безагаворачнымі фактамі ніяк не мог перашкодзіць будаваць кар’еру сапраўдным віноўнікам трагедыі.

У такім вось нявызначаным становішчы – становішчы зусім не злачынцы, а толькі падазраванага ва ўчыненні злачынства, правёў генерал-маёр Іван Рухле больш за дзесяць гадоў. І, як ні дзіўна, толькі пасля смерці І. Сталіна яму быў вынесены абвінаваччы прысуд: 23 сакавіка 1953 года Іван Нічыпаравіч Рухле прыгаворам Ваеннай калегіі Вярхоўнага суда СССР быў асуджаны па артыкуле 193-17 Крымінальнага кодэкса (падрывная работа ў Чырвонай арміі) да 10 гадоў пазбаўлення волі. Гэтым жа рашэннем яго пазбавілі і звання генерал-маёра, і ўсіх узнагарод. Але, улічваючы праведзены пад следствам тэрмін, ужо назаўтра, 24 сакавіка, І. Рухле быў вызвалены з турмы. Прайшло яшчэ два тыдні, і 7 красавіка тых ж самых члены Ваеннай калегіі часткова пераглядаюць прынятае рашэнне і прыходзяць да высновы аб немэтазгоднасці пазбаўлення Івана Нічыпаравіча генеральскага звання і ўзнагарод.

І хоць справядліваасць, няхай сабе і з ганебным прысудам, які, дарэчы, затым таксама быў адменены, перамагла, дзесяць гадоў, вырваных з жыцця І. Рухле, яму ніхто не быў здольны вярнуць. Захады ж Міністэрства абароны СССР загладзіць віну перад Іванам Нічыпаравічам (яму выдзелілі прасторную кватэру ў прэстыжным раёне Масквы, выдалі пуцёўку ў адзін з лепшых урадавых санаторыяў, выплацілі за дзесяць з лішнім гадоў, праведзеных нашым земляком за турэмнымі кратамі, яго грашовае генеральскае забеспячэнне) – мізэр у параўнанні з тым, што давялося перажыць яму і ягонай сям’і.

Чаго толькі варга тое, што яго дачка ўпершыню ўсвядомлена ўбачыла свайго бацьку толькі ў 12-гадовым узросце. І сёння Ніна Іванаўна не можа без скрухі і жалю ўспамінаць гады свайго дзяцінства, праведзенага без бацькоўскай апекі і ласкі. З маці яны жылі на Урале, куды іх паспеў эвакуіраваць у пачатку Вялікай Айчыннай вайны бацька, затым у горадзе Фрунзе, сталіцы Таджыкскай ССР. Пасля арышту Івана Нічыпаравіча сям’і перасталі выплачваць грашовае забеспячэнне, і, каб

звесці канцы з канцамі, маці – медыку па адукацыі – даводзілася працаваць на самых розных нізкакваліфікаваных работах. Асабліва цяжка было пасля вяртання ў Маскву: найперш давала пра сябе знаць ганебнае кляймо членаў сям’і «ворага народа».

Як успамінае Ніна Іванаўна, маці ледзь ці не штгодня пісала ў самыя розныя інстанцыі лісты з просьбай перагледзець справу мужа. Такія ж прашэнні накіроўвалі ў Крэмль бацька і брат Івана Нічыпаравіча. Аднак гэтыя захады не далі ніякага эфекту. Адзінае, чаго ўдалося дабіцца, – дазволу на нашэнне Івану Нічыпаравічу перадач. Іх бралі, а гэта сведчыла, што І. Рухле жывы, і сагрвала яго блізкіх надзеяй на лепшае.

Нарэшце радасны момант для сям’і і родных генерал-маёра І. Рухле настаў. Паводле слоў Ніны Іванаўны, яе бацька адразу ж стаў паўнацэнным удзельнікам грамадскага жыцця. Ніякай крыўды ні на кога за душой не насіў. Праўда, і не дзяліўся ўспамінамі – не любіў згадваць пра трагічны адрэзак свайго жыцця. Вопыт і прафесіяналізм Івана Нічыпаравіча былі запатрабаваны на самых розных адказных пасадах у Савецкай арміі, і ён быў задаволены гэтым.

Зразумела, што І. Рухле неаднойчы сустракаўся са сваімі былымі саслужыўцамі, многія з якіх яго добра разумелі і падтрымлівалі. Безумоўна, пасля поўнай рэабілітацыі Іван Нічыпаравіч меў магчымасць расказаць праўду аб прычынах Харкаўскай трагедыі, але гэтага не рабіў. Ды і зрабіць яму гэта наўрад ці дазволілі б. Як-ніяк, баль у вышэйшым кіраўніцтве Савецкага Саюза правіў тады той самы М. Хрушчоў, які ў лютым 1956 года, выступаючы на закрытым пасяджэнні XX з’езда КПСС, паспяшаўся расставіць свае акцэнтны ў трактоўцы падзей, у тым ліку і тых, да якіх меў дачыненне І. Рухле, адзначыўшы: «Когда в 1942 году в районе Харькова для наших войск сложились исключительно тяжелые условия, нами было принято правильное решение о прекращении операции по окружению Харькова, так как в реальной обстановке того времени дальнейшее выполнение операции такого рода грозило для наших войск роковыми последствиями. Мы доложили об этом Сталину, заявив, что обстановка требует изменить план действий, чтобы не дать врагу уничтожить крупные группировки наших войск.

Вопреки здравому смыслу Сталин отклонил наше предложение и приказал продолжать выполнять операцию по окружению Харькова, хотя к этому времени над нашими многочисленными военными группировками уже нависла вполне реальная угроза окружения и уничтожения» [5].

Дарэчы, паводле сцверджання Ніны Іванаўны, яе бацька сустрэўся з М. Хрушчовым упершыню пасля свайго вызвалення ў тым жа добра памятным для яго 1953 годзе ў Сталінградзе падчас урачыстасцей з нагоды чарговай гадавіны Сталінградскай бітвы. Запрыкмеціўшы ў генеральскай кагорце Івана Нічыпаравіча, М. Хрушчоў прыкметна сумеўся і збянтэжана зазначыў: «А я думаў, што цябе няма сярод жывых».

У пачатку 1960-х гадоў наш зямляк выйшаў у адстаўку і пачаў займацца навукай: распрацоўваў тэорыю ваеннай стратэгіі і тактыкі, вывучаў гісторыю сусветных войнаў. Яго навуковыя працы даволі часта з'яўляліся ў спецыялізаваных выданнях. А адна з іх, артыкул «Аб характары пачатковага перыяду дзвюх войнаў», у якім І. Рухле прааналізаваў змест пачатковага перыяду ў Першай і Другой сусветных войнах і даў характарыстыку савецкай ваенна-тэарэтычнай думкі да 1941 года, атрымала надзвычай вялікі рэзананс, па ёй вялася актыўная палеміка ў сродках масавай інфармацыі. Аднак смелыя думкі Івана Нічыпаравіча, выказаныя ў гэтым артыкуле, падзялялі не ўсе вядомыя ваенныя і палітычныя дзеячы СССР. У прыватнасці, ён пісаў, што да 1941 года ўзровень распрацоўкі савецкімі тэарэтыкамі праблем пачатковага перыяду вайны не заўсёды адпавядаў патрабаванням ваеннай навукі. Так, імі не было прааналізавана і абагульнена тое, што ў 1939 годзе пры нападзе Германіі на Польшчу і ў 1940-м – на Францыю фашысцкія ваенныя стратэгі дзейнічалі надзвычай рашуча, выводзілі ў наступленне не асобныя малалікія арміі, а наносілі першы ўдар вялікімі сіламі па ўсім фронце. Калі б гэтага акалічнасць, як меркаваў І. Рухле, была ўлічана пры фарміраванні савецкай ваеннай стратэгіі пачатку 1940-х гадоў, то Чырвоная армія аказалася б на пачатковым перыядзе Вялікай Айчыннай вайны ў значна лепшым становішчы.

Разам з навуковай дзейнасцю літаральна да апошніх сваіх дзён Іван Нічыпаравіч Рухле вёў і вялікую грамадскую работу,

узначальваў Савет ветэранаў Генеральнага штаба Узброеных Сіл СССР. Памёр ён 17 студзеня 1977 года.

У час урачыстасці каля мемарыяльнага знака ў гонар І. Рухле ў Маладзечне. Верасень 2011 года

Безумоўна, яшчэ рана ставіць кропкі над «і» ў даследаванні жыццяпісу нашага земляка генерал-маёра Івана Рухле, бо шмат якіх старонкі застаюцца яшчэ не раскрытымі. Але відавочна адно – гэта быў неардыннарны чалавек, сапраўдны патрыёт, вялікі прафесіянал свайёй справы. Бясспрэчны і той факт, што яго ваенная кар'ера павінна была мець лагічны працяг – ён проста абавязаны быў папоўніць кагорту маршалаў, ураджэнцаў беларускай зямлі. Для гэтага ў яго былі і вопыт, і адпаведныя веды, і надзвычайная любоў да ваеннай справы. Аднак усё склалася іначай...

Сяргей ГАЛОЎКА
Мінск – Маладзечна –
Масква – Мінск ▬

ЛІТАРАТУРА

1. Татун, В. Ён родам з Вялікага Сяла / В. Татун // Чырвоны сцяг (Маладзечна). – 1957. – 6 жніўня.
2. Решин, Л., Степанов, В. Судьбы генеральские... / Л. Решин, В. Степанов // Военно-исторческий журнал. – 1992. – № 12.
3. Сыромятников, Б. Хрущев – это вам не Рухле / Б. Сыромятников // Военно-промышленный курьер. – 2007. – 19–25 сентября.
4. Карлюкевич, А. Як Сталін зрабіў ворагам народа генерала / А. Карлюкевич // Рэгіянальная газета (Маладзечна). – 2004. – 11 чэрвеня.
5. О культе личности и его последствиях. Доклад Н.С. Хрущева XX съезду Коммунистической партии Советского Союза 25 февраля 1956 г. // Хронос [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.hrono.ru/dokum/195_dok/19560225hru.php. – Дата доступа: 11.05.2012.